

Spisovatel, který žil bez kompromisů

„To nejhorší je jisté,“ znělo životní krédo spisovatele Karla Pecky (6. prosince 1928 – 13. března 1997). Asi ne náhodou bylo podobné „jistotě nejhoršího“ Jana Zábřany, který kdysi četl jeho první povídky a s jehož rodiči Pecka sdílel stejný úděl politického vězně 50. let. Ale mýlil by se každý, kdo by z toho vyvozoval nějaké osobní škarohlídství „českého Solženicyna“.

JAN
LUKEŠ
spisovatel a kritik

On sám by se tomu označení asi vysmál, i když se jím právem cítil poctěn. Solženicynovo Souostroví Gulag pomáhal v polovině 70. let přepisovat pro samizdatovou edici, seznámil se tedy s arcidílem lágrové literatury podrobně, sám měl však jiné cíle: více spisovatelské než dokumentaristické, více mravní než politické, více osobně integristické než společensky reformistické. Právě tím se ale po většinu života vymykal: buď přicházel se svými díly příliš brzo, anebo zase příliš pozdě.

Horečka

Dobře je to vidět hned na jeho druhé vydané knize, románu *Horečka* (1967). Četl jsem jej jako první z Peckových prací a dodnes si pamatuji, jak uhrančivě na mě zapůsobil akční příběh vězně na útěku z lágru, prostřihávaný s osudem jeho kamaráda, ze kterého se vyšetřovatel snaží stupňovaným nátlakem vyrazit, kam utěkář směřuje. Nepřerušitelný sled příčin a následků vede k fatálnímu konci, v němž jedinec hyne v soukolí praktik nemilosrdného komunistického režimu.

V dobovém kontextu 60. let stály však v popředí jiné tituly těch let: *Žerť* Milana Kundera a *Sekyra* Ludvíka Vaculíka. Ještě když jsem začínal v roce 1969 studia na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, patřily ve výkladech literatury k ikonickým knihám, o Peckovi nepadlo ani slovo. On sám, který se s řadou reformních komunistů setkal v normalizačním disentu, si tento rozdíl v přijetí živě uvědomoval. Jeho vlastní zkušenost politického vězně byla sice společná desítkám a stovkám tisíců lidí, miliony žily však s režimem v povolném srozumnění a reformistický přístup byl jejich svědomí vstřícnější.

Fázový posun

Pocit míjení s dobou se v případě *Horečky* po letech absurdně zopakoval. Hned v roce 1968 měl totiž román zfilmovat Ladislav Helg. První filmovací den spadl však na 21. srpen a produkce byla zastavena. Představitel hlavní postavy Jiří Sýkora emigroval, a než se našla náhrada za Petru Čepkovi, přišel nastavený čas svobodné tvorby, i kinematografie byla znormalizována a projekt definitivně zhacen.

Jeho chvíle přišla znovu v roce 1990. V ještě státním Filmovém studiu Barrandov však tentokrát záměr zase ztroskotat na lektorském posudku scénáře od mladé dramaturgyně, která mu vytkla, že z něj není patrné, že se jedná o příběh politických vězňů. To Pecka oprávněně cítil jako absurdní škleb spisovatelského osudu.

K tématu svého „fázového posunu“ oproti většinovým postojům se opakovaně vracel i v našich vzájemných rozhovorech, ze kterých pak v letech 1992–1993 vznikla kniha *Hry doopravdy* (1998). Vzpouzel se například vehementně tvrzením svého vrstevníka Pavla Kohouta, že prožitky jejich generace vedly u ní nutně k levicové orientaci. Po válce inklinoval k národním socialistům a ke kritickému směru, jaký představovaly Tigridovy *Obzory*, členem žádné strany se však nikdy nestal.

Víra je krásná, poznání horší

„Už jsem neměl na nic čas,“ popsal svou situaci před únorem 1948. A navíc byl obezřetný, k čemuž zřejmě přispěla zkuš-

Karel Pecka ve svém malostranském bytě na přelomu 80. a 90. let

FOTO MICHAL HLADÍK

nost ze studia na obchodní akademii v Českých Budějovicích, kde byl jeho učitelem muž jménem Urválek, stejně fanatický jako jeho bratr Josef, za pár let prokurátor v procesu s Rudolfem Slánským.

V době komunistického převratu bylo Peckovi 19 let, jeho literární zájmy jej po maturitě táhly na novinářinu, přijímacími zkouškami po prázdninách 1948 však už pro své názory neprošel. Zaměstnal se jako úředník v pražské Tesle a pod hrozbu brzkého odvodu začal jako jiní uvažovat o emigraci.

Ještě předtím rozjel ale s barrandovskými filmaři spolupráci na cyklostylovaném ilegálním časopise *Za pravdu*. Dvě čísla kulturně politické revue, která stáčila vydat, byla u něj nalezena při pokusu o přechod hranic v květnu 1949. Pokusu předem vyzrazenému, po němž se titul právě Peckova článku „Víra je krásná, poznání horší“ měl potvrdit v celé své krutosti.

Rudý teror

Při našich rozhovorech patřily jeho vzpomínky na zadržení a vyšetřovací vazbu k nejsvůznějším momentům. Karel Pecka byl založením hluboký introvert, přičinilo se mu na cokoli si stěžovat. „Bylo to dost nepříjemné,“ odbyl mě nejdřív. Pak se ukázalo, že „nepříjemnosti“ vypadaly třeba tak, že jej nahého a svázaného řezalo pět mužů najednou, že na něj pouštěli rozdrážděného psa, mlátili ho kabelem přes chodidla a pátili mu prsty

„To už byl ve vyšetřovací vazbě v Praze a bylo jasné, že déle mučení nevydrží. „Otevřeli jáchymovské doly a potřebovali do nich otroky...“ komentoval to lapi-

dárně. Peckovi přátelé neuposlechli jeho vzkazů, aby zmizeli, skupina byla rychle identifikována a v listopadu 1949 souzena za rozvracečství a velezradu. Režisér František Sádek a scenárista Vladimír Valenta, který reálně neměl s časopisem nic společného, dostali dvanáct let navrt. Pecka s tajemníkem lidovců Antonínem Režábem, který časopis rozmnožoval, jedenáct let.

„Nepříjemnosti“ vypadaly třeba tak, že jej nahého a svázaného řezalo pět mužů najednou, že na něj pouštěli rozdrážděného psa, mlátili ho kabelem přes chodidla a pátili mu prsty

Tím, kdo Pecku udal a postupně tak potopil i ostatní, byl Sádkův tchán Miloslav Cetl, bývalý vlajkař a patně donašeč už gestapa, tvůrce dokumentu *Kolesa dějin*, kterým ještě v roce 1945 oslavoval Říši. Minulost si žehnil spoluprací s StB, později zmizel a v roce 1950 byl prohlášen za nevěstného.

Konfrontace

Trauma, které si Pecka stejně jako tisíce jiných perzekvovaných ze svého případu odnesl, bylo několikeré. Nešlo jen o nevdané fyzické násilí a letité utrpení, které

museli podstoupit, ale také o pocit totálního lidského ponižení, komplikující vztahy i mezi samotnými odsouzenými. Uvědomil jsem si to v roce 1997, kdy jsem o případu natáčel rozhovor s Vladimírem Valentou, a i on se, stejně jako Pecka, neustále k procesu v mučivých úvahách vracel. Právě díky Peckovu svědectví byl ale v roce 1956 zproštěn trestu a jako nevinny propuštěn.

Pecka mezitím přežíval nejprve v táboře na Kladně, pak v jáchymovských lágrech Svornost a Nikolaj a v trestním táboře L, kde se drtila uranová ruda a vězni byli nejvíce ohroženi smrtelným zářením, posléze skončil na přibramském Bytízu. „Vítězný podraz hřímá s trůnu / staré pravdy odstrčené co venkovští strejci / přeshlapují nejspíše v koutě“, reflektoval svou situaci v jedné z básní, které tu tehdy psal.

Pod stejným názvem *Konfrontace* napsal pak také povídku, která je inspirována právě složitým psychologickým tázáním po vině a trestu a po relativitě pravdy a lži v situacích, jakou představovala v obecném smyslu obnova Valentova případu. Povídka se stala součástí Peckova povídkového debutu *Úniky* (1966).

Mravní kodex

Konfrontaci Pecka přičlenil ale i do další knihy povídek *Na co umírají muži* (1968), souběžně podle ní napsal stejnojmennou rozhlasovou hru a její motivy se objevují i v jeho stěžejním díle, *Motách nevěstnému* (Edice Petlice, 1978). Na srovnání různých životních cílů a postojů je postaven také román *Hra na bratrství* (1968), konfrontační aspekt názoro-

vý i tvárný je obsažen v samé podstatě *Horečky*.

Hledání smyslu a etiky bytí se prostě stalo leitmotivem celé Peckovy tvorby. A nebylo to dáno jen vězeňskou zkušeností, kde se v mezních situacích na pokraji života a smrti, mezi lidskou ubohostí a důstojností utvářel jakýsi společný mravní kodex. Novým zkouškám byla odolnost mužů Určených K Likvidaci čili mukulů, jak si sami říkali, vystavena po návratu na svobodu, v Peckově případě v prosinci 1959.

Společnost byla zpacifikována a smířena s nastalým stavem, zatímco navrátilci z lágrů řešili základní existenční problémy. *Veliký slunovrat* (1968), jak nazval Pecka svůj další román, byl zúročením právě této nové životní vykojenosti. Dávná karetní vášeň a chápaní i vlastní existence jako hry, v níž člověku nezbyvá než hrát s tím, co mu osud vložil do rukou, mu ani při jeho skepsi neubíraly na odhodlání a elánu. Našel si zaměstnání jako kulisák v Národním divadle, a i když musel ještě v roce 1963 absolvovat pětiměsíční náhradní vojenskou službu a zároveň se mu rozpadlo krátké manželství, začal za pomoci přátel přes počáteční obstrukce i publikovat.

Normalizační štěpení

Pomohlo mu k tomu samozřejmě dobové reformní tání, se kterým se bezděky svezl, vůči němuž si však zachovával zdvořilý odstup: „Bylo zřejmé, že při plné obnově demokracie komunismus propadne.“ Tomuto debaklu zabránila ovšem okupace země vojsky Varšavské smlouvy 21. srpna 1968.

O dalším pokusu o odchod ze země už neuvažoval. Cítil se vázán tím, co napsal, neměl pocit stejného osudu s reformisty, a navíc by právě teď považoval exil spíš za útěk. Úvahám i o tom je věnován román *Štěpení* (1974), a to jak v linii historické z valdštejnské doby, tak v linii současné. V téže roce jako v samizdatu vyšel i v torontském nakladatelství manželů Škvoreckých Sixty-Eight Publishers a prolomil jako první obav z následků takového publikování v zahraničí.

Od poloviny 60. let byl spisovatelem na volné noze. Teď, aby přešel obvinění z příživnictví, se stal v roce 1975 čerpačem vody u Stavební geologie a při této kočovné práci v maringotce jednak podepsal Chartu 77, hlavně ale dokončil *Motáky nevěstnému*. Jako naplnění jisté povinnosti vydat svědectví o poměrech v československém gulagu, když se toho nedočkal od historiků. Především však jako příběh formování jedince, jeho mravnosti a sebeuvědomování. „Pokud mám dost síly přežít bez kompromisů, pak je nemožno udělat,“ byl přesvědčen i po letech. Haškova Švejka proti tomu považoval za „geniální postižení lokajství“.

Zprivatizované tuskulum

Po letech životního provizoria získal v roce 1979 malý byt v Nerudově ulici č. 26, v domě U Zlatého orla. Těsně po padestátce nepočítal už ani s manželstvím, ani s rodičovstvem, svou rodinu však jako by našel v místních starousedlících a ve štamgastech malostranských hospod.

U Černého vola jsme se seznámili, ke Zlatému orlovi jsem za ním docházel. Když měl v létě otevřená okna, šuměly pod nimi přibývající davy turistů jako moře, bylo ale vidět, že celoživotní běžec necítí konečně našel svůj přístav. Ostatně první dva sešity *Malostranských humoresek* (1983), jakýsi laskavý i sarkastický živočichopis čtvrti to dobře dokládaly, i když například zdejší natáčení Formanova Amadea v roce 1983 se s Peckovým souhlasem nesetkalo. „Každý z nás hraje nějakou hru,“ říká tu jedna z postav, „jenže některé hry je možno odmítnout.“

Někteří nepřijali zas ani souborné vydání *Malostranských humoresek* v roce 1992, včetně jejich třetího sešitu. Najednou se příliš vymykaly z ustáleného obrazu Peckova díla, možná v dobové euforii zarazily i závěrečným skeptickým tónem o naší „blamované civilizaci, selhavší v hlavních bodech, které slibovala uskutečnit“. Peckova skepse, jakkoli tlumená decentním humorem, pronikala i našimi *Hrami doopravdy*. Osudově ji završila privatizace Zlatého orla a nutnost dalšího stěhování. Peckovo životní heslo se znovu naplnilo a vězněním oslabený organismus mu už další šanci neposkytl.